



# Magyarország és a Páneurópai Ökológiai Hálózat

NEMZETI ÖKOLÓGIAI HÁLÓZAT



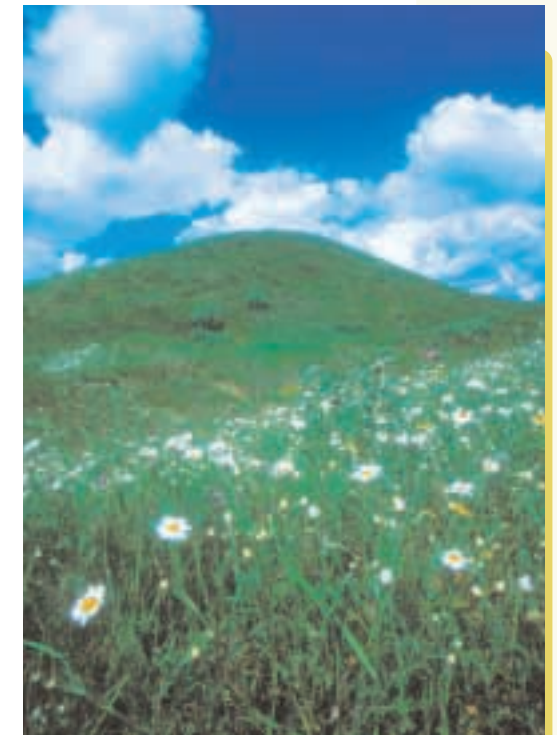


## Beköszöntő

1993 novemberében a hollandiai Maastricht kongresszusi palotájában – aligha véletlen az üzenetértékű helyszín és időpont – a Holland Királyság természetvédelmi kormányzata előkészítésével (megtisztelő felkérésre a magyar természetvédelmi kormányzattal együtt) 43 európai ország, valamint számos szakmai, társadalmi, pénzügyi világszervezet vezető tisztségviselőjének és a természetvédelem kimagasló nemzetközi szaktekintélyeinek jelenlétében nagysikerű konferencián megvitatta és elfogadta az Európai Ökológiai Hálózat (EECONET – European Ecological Network) programját. Régen érlelődő, forradalmian új gondolat volt a monetárisan egységes, maastrichti szellemiségű „Új Európa” mintájára meghirdetni az adminisztratív-politikai határokat nem ismerő, átjárható határokat szavatoló ökológiai hálózat tervét. A később számos vitát kiváltó program beváltotta a hozzá fűzött reményeket: számos módosítást követően Európa gyakorlatilag összes állama kötelezettséget vállalt a „nagy mű” létrehozására. A vita a természeti környezet állapotáért aggódó és tenni is kész szakmai, társadalmi és kormányzati tényezők, illetve a nagy gazdasági lobbik között folyt (és kimondatlanul folyik ma is), döntően a hálózat elemeiről és annak kiterjedéséről, valamint kiterjesztésének lehetőségeiről. Az Európa természetközeli állapotát mindmáig megőrzött „maradványterületek” jövőjének sorsáért mind jogosabban aggódók értelemszerűen minél nagyobb kiterjedésű területeken szeretnének az eddigiek-nél lényegesen hatékonyabb védelmet biztosítani. Miközben a tudományos-szakmai törekvések a hálózat elemeit illetően nem kívánnak differenciálni „védett” és „nem védett” kategóriák között – s a hálózatba bevonni szándékozott élőhelyeket, tájegységeket csakis valóságos értékeik alapján minősítik (vagyis álláspontjuk szerint a hálózatot védett és nem védett értéktartományok együttesen alkotják) –, az ökológiai sorskérdéseket a jövőkép tervezéséből száműzni szándékozó, gátlástalan, ökológiai fékek nélküli ipari és mezőgazdasági terjeszkedés hívei mindenfajta védelmet csakis a „de jure”-védelem alá helyezett térségekben tudnak elképzelni. Ezek növelését viszont minden lehetséges módon, a

befolyásolás rafinált eszköztárának bevetésével igyekeznek megakadályozni. Ez a súlyos szemléleti vita bonyolítja, nehezíti, lassítja (országonként eltérő módon és arányban) ennek a szakmailag mára mind jobban kiforrott, metodikailag is egyre érettebb hálózati rendszernek a gyors „működésbe állítását”. Magyarországon és Európa többi országában is adott a jogszabályi háttér, amely a kormányzatot kötelezi e hálózat létesítésére. Megteremtettük a szükséges szakmai feltételrendszert is: többesztendős munkával – a Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatalának gondozásában – elkészült és tovább formálódik az a hatalmas adatbázisra épített tematikus térképsorozat, amely alkalmas a megkerülhetetlen tárcaegyeztetéseken való megvitatásra, s méltó a kihirdetésre. A közeli jövő ad majd választ valamennyiünknek arra, hogy a Nemzeti Ökológiai Hálózat létesítésével újabb láncszemet tudunk-e építeni európai uniós csatlakozásunk füzéréhez.

A Páneurópai Ökológiai Hálózat a nemzeti ökológiai hálózatok rendszere. Az ECNC (az



1. kép: A kunbalmok őrzik az egykori vegetáció maradványait





2. kép: A vizes biotópok az ökológiai hálózat fontos egységei

Európai Természetvédelmi Központ) kiemelt feladatának tekinti a kelet- és közép-európai nemzeti hálózatok harmonizálását, s ennek első jeleként elkészítette az érintett országok 1 : 5 000 000 léptékű „kísérleti hálózatát”. A magyar természetvédelem a „visegrádi országok” (Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Magyarország), valamint Horvátország és Ukrajna nemzeti ökológiai hálózatának koordinálásában jelentős részt vállalt. A látszólag egyszerű „szerkesztési feladat” valójában roppant bonyolult, hiszen nevezéktani kérdések egységesítésén, de legalábbis közös értelmezésén túl vetülettani, méretaránybeli és egyéb tartalmi, módszertani és ábrázolástechnikai kérdések is megoldásra várnak. Legfontosabb feladatunk ma mégis saját ökológiai hálózatunk sikeres létrehozása.

A program előtérbe helyezte a határon átnyúló védett területek rendszerének ügyét is. A magyar természetvédelem a kilencvenes évek elejétől fogva legfontosabb feladatai között kezelte ezt a koncepciót. Nem igényel különösebb

magyarázatot, sőt kiemelkedő földrajzi-ökológiai ismereteket sem annak felismerése, hogy a Dráva mente mindkét partszakasza hasonló életkörülmények hordozója. Az Aggteleki-karsztot éppúgy Gömör–Tornai-karsztnak nevezték, miként a túloldal Szlovák-karsztját, hiszen egyazon földtani, hidrológiai, ökológiai egységet alkot. Melléfogás volna attól függően eltérő természetvédelmi kezelésben részesíteni a Felső-Tisza-vidék egészét is, hogy a történelem mely ország részévé tette, hiszen a Tisza mentén élők sorsának alakulása sokkal inkább a természeti környezet állapotától és működőképességének megőrzésétől függ, semmint a politikai hovatartozástól. Értelemszerűen hasonló a helyzet a Fertő mentén éppúgy, miként az Ipoly két oldalán is. A különbség legfeljebb annyi, hogy van, ahol ezeket a megkerülhetetlen természeti összefüggéseket fel- és elismerték, s van, ahol még fontolgatják az ilyen típusú együttműködést. Meggyőződéssel vallottuk, s valljuk ma is, hogy a természetvédelem szervezetének mindenkor kötelessége (és lehetősége is egyben) a diplomáciai erőfeszítések segítése anélkül, hogy a napi aktuálpolitika útvesztőiben keresné tevékenysége lényegét. Európa-, sőt világszerte felismerték, hogy a minden civilizált államban köztisztletnek örvendő természetvédelem kritikus térségekben és kritikus időszakokban képes a szomszédállamok között esetleg tapasztalható feszültségek oldásához támogatást nyújtani a megegyezést kereső diplomáciai vonalak számára. Ezzel a kézenfekvő lehetőséggel érdemes élni, hiszen különösen a Kárpát-medence biogeográfiai és geopolitikailag meglehetősen bonyolult régiójában a lehetőségek tárháza adott. 1990 óta Ausztriával (Fertő–Hanság Nemzeti Park – Neusiedler See–Seewinkel Nemzeti Park; Kőszegi Natúr-park), Szlovéniával (Őrség–Raab–Goričko Natúr-park; Mura menti Tájvédelmi Körzet), Horvátországgal (Dráva menti területek, Béda–Karapanca – Kopácsi-rét), Szerbiával (Körös-éri-erdő TK), Romániával (Maros menti területek; cséffai halastavak; Biharugrai-halastavak), valamint négyoldalú (ukrán–román–szlovák–magyar) együttműködésben a Felső-Tisza-vidéken, Szlovákiával (Zempléni TK; Aggteleki-karszt – Szlovák-karszt; Ipoly mente stb.) e határ menti és határon átnyúló természetvédelmi kapcsolatok megalapozottak és reményteljes jövő előtt állnak. Fenti törekvésekhez is meghatározó támpontul szolgálhat a

Páneurópai Ökológiai Hálózat, amelyet a most induló sorozatunk első száma mutat be az Olvasónak.



Dr. Tardy János  
helyettes államtitkár,  
a KöM Természetvédelmi  
Hivatal vezetője

### A biológiai sokféleség megőrzése a cél

Az elmúlt évtized óriási változásokat hozott a természetvédelemben, szerte a világon. Európa a leginkább veszélyeztetett földrész, emberi hatástól mentes, természetszerű területe már alig van. A természetvédelem első nagy korszakában az európai országok maradandó rendszert alkottak a legfontosabb védett területek kijelölésével. Ezen a kontinensen alakult ki a védett területek legsűrűbb hálózata, itt létesült a nemzeti parkok többsége. Elmondható, hogy az európai jelentőségű, védelemre érdemes természetes élőhelyek jogi védelme már a 90-es évek elejéig többé-kevésbé megvalósult. Persze ez nem jelenti azt, hogy ma már nem születnek új védett területek, hiszen az ökológiai feltáró munkák során mindig találunk értékes területeket még az olyan kis országokban is, mint Magyarország. De ezek sajnos már csak kisebb foltok.

Az európai és hazai természetvédelmi eredmények ellenére a természetes élőhelyek jelentős része az intenzív emberi hasznosítás és terhelés következtében azonban megsemmisült, illetve feldarabolódott. A fajok az eredeti állapothoz képest kisebb kiterjedésű területekre, a megmaradt természetes és természetközeli élőhelyekre szorultak vissza, illetve egy részük mesterséges vagy degradált élőhelyekre kényszerült. A kedvezőtlen folyamatok eredményeként az emberi hatástól viszonylag kevésbé terhelt, természetközeli területek aránya európai átlagban 15–16%-ra zsugo-

rodott. A degradációs jelenségek ellensúlyozására a természetvédelmi hatóságok igyekeztek a megmaradt „oázisokat” a saját országukban megmenteni – kizárólag a védett természeti területek és a védett fajok oltalmával. Mára bebizonyosodott, hogy ezeket a kis szigeteket környezetükből kiragadva csak sokkal nagyobb erőfeszítéssel és anyagi ráfordítással lehet megmenteni, egyáltalán fenntartani, mintha azt a közeget is megfelelő módon kezelnénk, ahová e területek beágyazódnak. A kilencvenes évektől ez az új típusú megközelítés egyre jobban elterjedt Európában, és minőségi változást, új korszakot jelentett a természetvédelmi politikákban.

Európában a becslések szerint több mint 2000 élőhelytípus és 200 000 növény- és állatfaj található. Ezek meglehetősen kis számok a világ más régióihhoz képest, de a veszélyeztetett fajok száma ennél jóval több. Például a kontinens madarainak 15%-a, a kételtűek 30%-a, a hüllők és a halak 52%-a, az emlősöknek pedig a 42%-a veszélyeztetett.

Európa Tanács



3. kép: A szikesek a Kárpát-medence jellegzetes élőhelyei



Az európai országok többsége a természetes élőhelyek elvesztése miatt nagyon sok olyan nemzetközi kezdeményezésnek állt az élére, amely ma számos ország természetvédelmi stratégiáját meghatározza. A biológiai sokféleségről vagy biodiverzitásról szóló egyezmény, amelyet 1992. évi elfogadása óta 153 állam ratifikált, az élőhelyek és a fajok pusztulását hivatott megállítani. Aláírásával a tagországok vállalták, hogy megfelelően intézkednek a biológiai sokféleség védelmének javításáról és fenntartható használatának biztosításáról. Szinte felsorolhatatlan az a sokféle program, kezdeményezés, amely ennek az eseménynek köszönhető. (Magyarország 1992-ben írta alá és 1994-ben ratifikálta az egyez-

ményt.) Ugyancsak a kilencvenes évek elejére tehető az Európai Unió természetvédelmi aktivitásának növekedése is. 1992-ben, éppen a biodiverzitás egyezményéhez kapcsolódva hirdették meg a Natura 2000 elnevezésű hálózat kialakítását. A Natura 2000 lényegében a tagországok ökológiai hálózata. Két irányelv alkotja az alappilléret: a már korábban elfogadott, a madarak védelméről szóló, ún. madárvédelmi irányelv (79/409/EEC) és a természetes élőhelyek, vadon élő állatok és növények védelméről szóló, ún. élőhelyvédelmi irányelv (92/43/EEC).

#### A Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégia aláíró országai



- |                              |                   |                  |                   |
|------------------------------|-------------------|------------------|-------------------|
| 1. Albánia                   | 14. Észtország    | 28. Lettország   | 42. Portugália    |
| 2. Andorra                   | 15. Finnország    | 29. Lichtenstein | 43. Románia       |
| 3. Amerikai Egyesült Államok | 16. Franciaország | 30. Litvánia     | 44. San Marino    |
| 4. Anglia                    | 17. Grúzia        | 31. Luxemburg    | 45. Spanyolország |
| 5. Ausztria                  | 18. Görögország   | 32. Macedónia    | 46. Svájc         |
| 6. Azerbajdzsán              | 19. Hollandia     | 33. Magyarország | 47. Svédország    |
| 7. Belorusszia               | 20. Horvátország  | 34. Málta        | 48. Szlovákia     |
| 8. Belgium                   | 21. Írország      | 35. Moldova      | 49. Szlovénia     |
| 9. Bosznia-Hercegovina       | 22. Izland        | 36. Monaco       | 50. Tádzsikisztán |
| 10. Bulgária                 | 23. Izrael        | 37. Németország  | 51. Törökország   |
| 11. Ciprus                   | 24. Kanada        | 38. Norvégia     | 52. Türkmenisztán |
| 12. Cseh Köztársaság         | 25. Kazahsztán    | 39. Olaszország  | 53. Ukrajna       |
| 13. Dánia                    | 26. Kirgizisztán  | 40. Oroszország  | 54. Üzbegisztán   |
|                              | 27. Lengyelország | 41. Örményország |                   |



4. kép: Jellegzetes pannon táj

### A Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégia

1993-ban a holland és magyar védnökséggel szervezett maastrichti konferencián már kirajzolódtott egy Európát felölelő ökológiai hálózat igénye Európai Ökológiai Hálózat néven (EECONET), amely az Európai Unió tagországaibanál szélesebb körben, nagyobb területi kiterjedéssel és részben más szakmapolitikai megfontolások szerint kapcsolja össze a különböző típusú, védelemre érdemes területeket. Jelentősebb nemzetközi érdeklődésre, állami szintű figyelemre és támogatásra az itt meghirdetett „ökológiai mozgalom” csak két évvel később számíthatott. 1995-ben a környezetvédelmi miniszterek „Európa környezetéért” címmel megrendezett szófiai találkozójukon a csatlakozó országok nevében aláírták az Európa Tanács által kezdeményezett Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégiát (Pan-European Biologi-

cal and Landscape Diversity Strategy, rövidítve: PEBLDS).

A Stratégia fő céljai közé tartozik az európai biológiai és tájdiverzitást fenyegető veszélyek lényeges csökkentése, illetve lehetőség szerinti megszüntetése, valamint Európa természetes térszerkezetének egységes egésként való kezelése. A Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégia 20 éves működési periódust ölel fel, melyben 5 éves szakaszokban belül jelölték meg az elvégzendő feladatokat.

A Páneurópai Biológiai és Tájdiverzitási Stratégiához kapcsolódó tevékenységek a széles körben elfogadott nemzetközi egyezményekben már valamilyen formában megtalálhatók ugyan, de a Stratégia ezeket részben koordinálja, részben egységbe foglalja.

Először 11 kisebb-nagyobb projekt szerint határozták meg a legfontosabb célkitűzéseket. A legjelentősebb és a legeredetibb téma kétségtelenül a Páneurópai Ökológiai Hálózat (Pan-European Ecological Network, rövidítve: PEEN) létrehozásának ötlete volt.

## A Páneurópai Ökológiai Hálózat kialakítása

A szófiai konferencián a környezetvédelmi miniszterek jóváhagyták, hogy a Páneurópai Ökológiai Hálózatot 2005-ig kell a résztvevő országoknak kijelölniük.

A Páneurópai Ökológiai Hálózat létrehozása már azt a megváltozott szemléletet tükrözi, hogy a természeti értékek oltalmát nem kizárólag a szentély és rezervátum típusú területeken lehet csak elképzelni.

A következő miniszteri találkozón (Dánia, Aarhus, 1998.) megerősítették a korábban kitűzött célokat:

„Az ökológiai hálózat létrehozásával a természetvédelem érdekeit a védett területeken és azon kívül egyaránt szükséges érvényesíteni, továbbá valamennyi tagországnak figyelembe kell vennie a nemzetközi egyezményeket, irányelveket, különös tekintettel a Natura 2000 és az Emerald Hálózat elemeire.”



5. kép: Dunapart



6. kép: Mozaikos táj

A nemzetközi kötelezettségeken túl ugyanakkor minden tagországnak a nemzeti értékeit, sajátosságait figyelembe véve kell kijelölnie saját ökológiai hálózatát. Bár már sok helyen voltak bizonyos előmunkálatok, az egységes szemléletű hálózatok kialakítására csak az ezredforduló tájéka került sor, miután 1999 áprilisában Genfben a Stratégiát aláíró országok képviselői elfogadták a Páneurópai Ökológiai Hálózat kialakítására vonatkozó irányelveket. A PEEN fogalmaként a természetes és féltermészetes ökoszisztémák, élőhelyek, fajok, tájelemek térbeli, koherens rendszerét jelölték meg. Megállapították területi kategóriáit és kijelölésük általános szempontjait.

### A Páneurópai Ökológiai Hálózat területi kategóriái

A **magterület** természetes és féltermészetes, Európára jellemző és európai jelentőségű területek, európai jelentőségű fajok, populációk élőhelye.

Az **ökológiai folyosó** jellemzője a kielégítően nagy méretű élőhelyek biztosítása a populációk számára. Funkciója a vándorló fajok mozgásához szükséges élőhely-összeköttetés, a genetikai és térbeli kapcsolatok biztosítása.

A **pufferterület** olyan terület, amely a negatív külső hatások csökkentésére, a tényleges magterület/folyosó méretének növelésére, a magterület alakjának (a kerület és terület arányának) javítására alkalmas. A magterület és a folyosó körül szükség szerint kialakítható.

A **rehabilitációs terület** funkciója a PEEN másik három elemének rehabilitálása, minőségi javítása, térbeli növelése, a hiányzó és kapcsolódó pontok kialakítása.

Európa Tanács

A páneurópai irányelv szerint nincs területi és méretbeli megkötés a fenti területek kijelöléséhez az egyes országokban.

A Páneurópai Ökológiai Hálózat lényegében az egyes országok ökológiai hálózataiból tevődik össze. A hálózati elemek sok helyen követik az európai természetes és természetközeli struktúrát, átszelve az országhatárokat. Másutt ez a folytonosság olykor megszakad: vagy az élőhelyek

aprózódnak fel, vagy egyszerűen „elvégeződnek” a határ másik oldalán.

A Páneurópai Ökológiai Hálózat elemeinek kijelölése nem elégséges a védelemhez, a nemzetközi szempontok is csak a fő iránymutatásokat határozzák meg. A magterületek védelmével, helyreállításával, illetve fenntartható használatával, a magterületek közötti kapcsolatok létrehozásával és megfelelő kezelésével (ökológiai és zöld folyosók) segíthetjük igazán a hálózat működését, azaz magát a hálózatot védjük.

A páneurópai országok eltérő stratégiával kezdtek el ökológiai hálózatuk kijelölését, néhány országban a térképezésre helyezték a hangsúlyt, máshol a jogszabályi alapot teremtették meg előbb, a természetvédelmi vagy a tájvédelmi jogszabályok keretében. Szinte minden ország más nevet adott saját ökológiai hálózatának.

### Az ökológiai hálózat sematikus ábrája



- magterület
- ökológiai folyosó
- pufferterület
- „lépegető kövek”

G. Bennett nyomán



## Magyarország és a formálódó európai ökológiai hálózat

A 90-es évek elején a magyar természetvédelem is jelentős változáson ment keresztül. A természetvédelmi szakmában a legnagyobb horderejű minőségi ugrást a modern, a biodiverzitás védelmén alapuló természetvédelmi törvény jelentette: a természet védelméről rendelkező 1996. évi LIII. törvény, amely korszerű szellemben már nemcsak a védett területeken érvényesíti a természetvédelmi szempontokat, de kiterjeszti a védelmet a nem védett természeti területekre és tájakra is. A védett területek nagysága – az ex lege, tehát a törvény erejénél fogva védett természeti területekkel együtt –

2001-re elérte az ország területének csaknem 10%-át.

Jelentősen nőtt a védett fajok száma is. A természetvédelmi joggyakorlatban elsőként helyeztünk védelem alá az ökoszisztéma működése szempontjából nélkülözhetetlen ökológiai és rendszertani egységeket, populációkat.

Az új szemléletű természetvédelem egyre inkább a biológiai sokféleség megőrzésére összpontosít, stratégiája az élővilág sokféleségét, a fajok, társulások változatosságának összefüggő rendszerben történő megőrzését tűzi ki célul. Jóllehet, hazánkban a konzervációs törekvések régóta élnek, a kiemelkedő jelentőségű védett természeti területek hálózatának kiépítése is előrehaladt (bár korántsem fejeződött be), a biodiverzitás védelme ennél mégis többet jelent. A korábbi védelmi elveket megőrizve és

### Védett természeti területek összefoglaló táblázata

A védett természeti területek védettségi kategóriái	száma		területe		ebből fokozottan védett	
	1990	2000	1990 hektár	2000 hektár	1990 hektár	2000 hektár
Nemzeti parkok	4	9	146596	440839	25331	76717
Tájvédelmi körzetek	44	38	413442	349242	57691	31544
Természetvédelmi területek	138	142	35006	25927	781	1317
Természeti emlékek	0	1	0	0	0	0
Országos jelentőségű védett természeti területek összesen	186	190	595044	816008	83803	109578
Ex lege védett lápok	–	–	–	44359	–	–
Ex lege védett szikes tavak	–	–	–	20160	–	–
Helyi jelentőségű védett természeti területek	880	1225	34720	36700	0	0
<b>Mindösszesen</b>	<b>1066</b>	<b>1415</b>	<b>629764</b>	<b>917227</b>	<b>83803</b>	<b>109578</b>
Magyarország területe			9 303 000 /ha		100%	
Védett természeti területek aránya az ország területéhez képest			629 764	917 227	6,8	9,9

Forrás: KÖM-TVH

### Védett fajok összefoglaló táblázata

Rendszertani kategóriák	Védett	Fokozottan védett	Összesen
Mohák	78	0	78
Harasztok	42	1	43
Nyitvatermők	0	1	1
Zárvatermők	512	61	573
<b>Növények</b>	<b>632</b>	<b>63</b>	<b>695</b>
Kagylók	2	0	2
Csigák	41	1	42
Százlábúak	1	0	1
Rákok	1	0	1
Pókok	15	0	15
Rovarok	390	31	421
<b>Gerinctelenek</b>	<b>450</b>	<b>32</b>	<b>482</b>
Körszájúak	0	2	2
Halak	27	5	32
Kétlábúak	18	0	18
Hüllők	12	3	15
Madarak	280	81	361
Emlősök	41	14	55
<b>Gerincesek</b>	<b>378</b>	<b>105</b>	<b>483</b>
<b>Állatok</b>	<b>828</b>	<b>137</b>	<b>965</b>
<b>Védett fajok összesen</b>	<b>1460</b>	<b>200</b>	<b>1660</b>

Forrás: KÖM-TVH

azokat kiegészítve kellett továbblépni. Mint ahogyan a védett fajok tekintetében tágul a kör a nagyobb ökológiai egységek irányába, a figyelem egyre inkább kiterjed a közönséges társulásokra, a mező- és erdőgazdasági tájakra, a művelés alatt álló területekre. Nyilvánvaló ugyanis, hogy természeti értékeinket csak környezetükkel együtt, azzal összhangban őrizhetjük meg megfelelően. Az a nagy horderejű felismerés, hogy a különböző típusú, egymástól olykor elköltözött élőhelyek egységes és koherens rendszert, ökológiai hálózatot alkotnak – melynek védelme a természet rendszereiben megnyilvánuló sokféleség megőrzésének egyik lehetséges

eszköze –, természetvédelmi politikánkra nemcsak nagymértékben hatott, hanem kezdettől fogva jogrendünkbe is beépült.



7. kép: A vidra fokozottan védett fajunk

## A Nemzeti Ökológiai Hálózat kijelölésének feltételei

Magyarországon a „Nemzeti Ökológiai Hálózat” (National Ecological Network) elnevezés még a 90-es évek közepén született, amikor az IUCN (Nemzetközi Természetvédelmi Szövetség) a volt szocialista országokban holland támogatással koordinálta az ökológiai hálózatos felmérő munkák kezdeti stádiumát. A Nemzeti Ökológiai Hálózat létrehozásával, védelmével kapcsolatos átfogó országos program elindítása gyakorlatilag 1999 elejétől realizálódott. Ennek során a természetvédelmi törvényben és a Nemzeti Természetvédelmi Alaptervben megfogalmazott kötelezettségünknek megfelelően, valamint a páneurópai rendszerhez kapcsolódva a program a Környezetvédelmi Minisztérium fontos feladatai közé került.

A természetvédelmi és egyéb kapcsolódó ágazati jogszabályok egész sora közvetve vagy közvetlenül érinti az ökológiai hálózat fogalmát, védelmét. A legfontosabb mozzanat az volt, hogy a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény már kezdetől fogva megadta azt a jogi keretet, amellyel a szisztematikus jogalkotó és hatósági munka elkezdődhetett.

A törvényen túl még számos jogszabály szükséges ahhoz, hogy az ökológiai hálózat védelme biztosítható legyen. Így például nemcsak a védett természeti területekre, a természeti területekre, tehát a „klasszikus” jogi védelemre kell gondolnunk, hanem az olyan természetközeli élőhelyek megőrzésére is, ahol az ökológiai rendszer fenntartható kezelését, védelmét a területet használóval, az ott gazdálkodóval történő megállapodás, együttműködés vagy támogatás formájában is lehet biztosítani. Ilyen területek lehetnek például az érzékeny természeti területek (ÉTT). A legfontosabb jogforrásunk az ökológiai hálózat részletes szabályozásáról készülő – egyelőre egyeztetés alatt álló – miniszteri rendelet lesz, amely a páneurópai országok közül egyedülállóan Magyarországon ad majd kiterjedt iránymutatást és leírást az ökológiai hálózat szerkezetére, kezelésére, valamint a kapcsolódó államigazgatási eljárások módjára.

A jogi és adminisztrációs háttérrel kívül az ökológiai hálózat egyre pontosabb feltárása,

megjelenítése legalább ilyen sokrétű és hosszú folyamat, s akkor még az élőhelyek rehabilitálásáról, új élőhelyek kialakításáról nem is esett szó. Ha a hálózatot alkotó természetes és természetközeli területeket, élőhelyeket egymástól nem élesen elkülönített, önálló szigeteknek, „rezervátum”-oknak tekintjük, hanem egységes és összefüggő rendszernek, melyben a kapcsolódást az ökológiai folyosók teszik lehetővé, rögtön felmerül a legelemibb kérdés: mely fajoknak, fajcsoportoknak a közlekedési, terjedési, vándorlási folyosóját szükséges figyelembe vennünk? A védendő ökológiai folyosók biztosan nem fajspecifikusak – noha minden fajnak, sőt egyednek sajátos mozgási vagy terjedési stratégiája és egyúttal saját útvonala van. Az ökológiai folyosók inkább olyan élőhelysávok, melyek egyidejűleg a lehető legtöbb fajnak a potenciális élet-és mozgásterét jelentik.



8. kép: Riza Arnbem: Minden faj a maga módján szemléli a világot

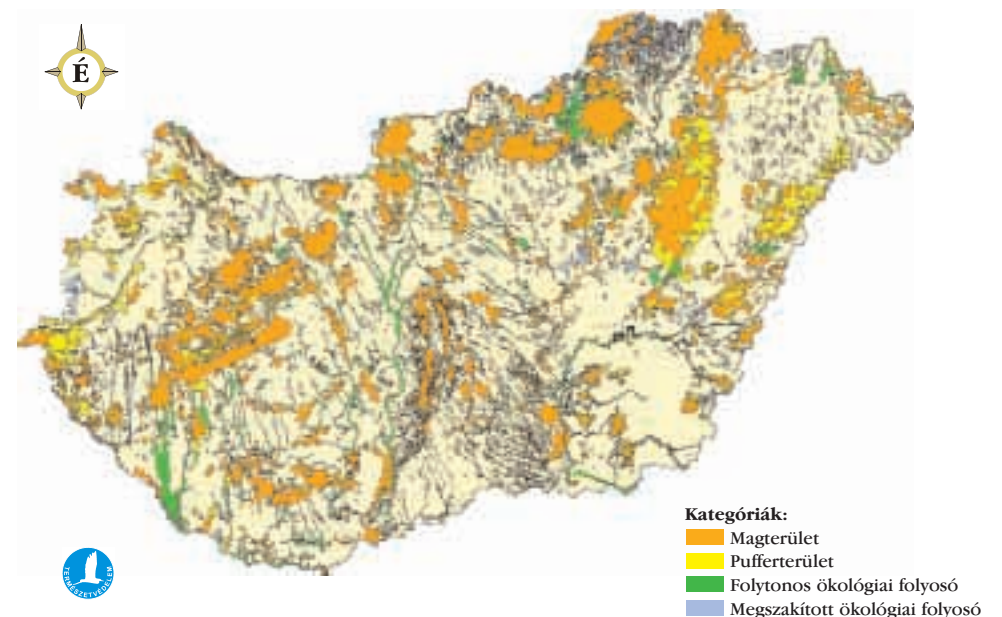
## A Nemzeti Ökológiai Hálózat tervezésének szakaszai

Az 1999-ben elfogadott páneurópai irányelv életbe lépése előtt már előkészítés alatt volt néhány hazai jogszabály és országos léptékű terv (az Országos Területrendezési Tervet, a Nemzeti Agrárkörnyezetvédelmi Programot megalapozó munkák), amelynek kialakításánál szükségesnek látszott az ökológiai hálózat megjelenítése – ha durva léptékben is. Például az Országos Területrendezési Terv készítése akkoriban kiváló „találkozó fóruma” volt az egyes tárcáknak, ahol a különböző ágazati, területhasznosítási elképzeléseknek először kellett számolniuk a biológiai értékek, élőhelyek védelmének térszerkezeti struktúrájával.

A Nemzeti Ökológiai Hálózat tervezéséhez és ágazati integrációjához az alapozó munkatérképet az 1 : 500 000 méretarányú terv képezte, amely természetesen léptékénél fogva magában hordozta a sematizmus bizonyos veszélyét, de az akkor rendelkezésre álló feltételek segítségével

így is sikerült a főbb koncepcionális tendenciákat, az ökológiai alapokon kijelölt funkcionális egységeket, kategóriákat megállapítani. Az első munkáknak a jelentősége nem is a részletességükben volt, hanem az ökológiai hálózatnak – mint valamiféle „területhasználati”, tervezési kategóriának – a megjelenítésében, már a kezdet kezdetén. A Nemzeti Ökológiai Hálózat kategóriarendszere csak nagyvonalakban jelölte az összefüggő vagy feldarabolódott élőhelyeket, élőhelyegyütteseket.

A páneurópai kategóriák szerinti tervezés 1999-ben kezdődött, amint az idevonatkozó irányelvek megjelentek. A kilenc nemzetipark-igazgatóság szakembereinek irányításával és közreműködésével – a páneurópai szempontok és a régió természeti adottságait figyelembe véve – elkészült a kilenc regionális ökológiai hálózat. Ezek összeillesztésével született meg az országos, azaz a Nemzeti Ökológiai Hálózat 1 : 50 000 léptékű digitális adatbázisa. A feltárómunkában a már meglévő dokumentációk, műholdas adatbázisok, térképek, kutatási eredmények, terepi tapasztalatok segítettek.



Forrás: KöM Természetvédelmi Hivatal

Nemzeti Ökológiai Hálózat (a páneurópai kategóriák szerint)



A páneurópai kategóriarendszer szerinti kijelöléssel teljesítettük a Stratégiában vállalt feladatainkat, ezért jelentősen hozzájárultunk Európa és az Európai Unió természeti értékeinek feltáráshoz. Bár a térképek készítése nagyon fontos része a védelemnek – tudnunk kell, hogy mit és hol védünk – de korántsem elegendő. Az ökológiai hálózat szabályozásával kapcsolatos államigazgatási teendők mutatják csak meg igazán a jövőben, hogy a területen mit tudunk elérni. Az nyilvánvaló, hogy a legbiztosabb eszköz a formális védelem. Ezenkívül több olyan kezdeményezés is szóba jöhet, amely közvetve vagy közvetlenül az ökológiai hálózat ágazati integritását és ezzel védelmét szolgálja. Fontos például, hogy az ökológiai hálózat által érintett területeken megfontolt, ökológiai szemléletű tervezés történjen a tervezési hierarchia minden szintjén. A környezeti hatásvizsgálatra kötelezéssel ugyancsak jelentős megelőző intézkedéseket hozhatunk. A fenntartható használat, az extenzív-ökológiai mezőgazdálkodás folytatásához bizonyos közgazdasági szabályozók, adókedvezmények, kompenzáció, kártérítés, beruházási támogatások szükségesek. Jó lehetőséget nyújtanak a terü-

lehasználókkal köthető kezelési együttműködések, önkéntes megállapodások is.

A munka már eddig is számos, más jogszabályi helyen megfogalmazott feladattal és programmal összefügg, és a természetvédelem egész ágazati politikáját befolyásolja.

Az ökológiai hálózatot bemutató térkép az ország potenciálisan legérzékenyebb élőhelyeit, a természetes és természetközeli területeit ábrázolja. Az elkövetkező években a természet- és a környezetvédők javaslatai segítségével ezt a dinamikus struktúrát, a rendszer működőképességét egyre pontosabban megismerhetjük és megőrizhetjük. Rajtunk áll, hogy az ökológiai hálózat védelmét mennyire sikerül megvalósítanunk.



9. kép: A hegyi rétek fennmaradását a bagyományos gazdálkodás biztosítja

## Ajánlott irodalom

- BARATI S. & DEMETER Z. (szerk.) (1997): *Ökológiai hálózatok Európában*. CEEWEB (Central and East European Working Group for the Enhancement of Biodiversity). Miskolc
- BENNETT, G. (ed.) (1994): *Conserving Europe's Natural Heritage. Towards an European Ecological Network*. London/Dordrecht/Boston
- BENNETT, G. (1998): The Pan-European Ecological Network. In: *Questions and Answers*. Council of Europe, Amsterdam, No.4.
- BOUWMA, I. & WOLTERS, R. (1998): Stepping stones towards the future. In: *European Nature – The Pan-European Ecological Network*. Tilburg (ed. in chief: Rob Wolters) p. 6-9.
- Council of Europe (2000): General Guidelines for the Development of the Pan-European Ecological Network. In: *Nature and Environment*. Strasbourg, No.107.
- Council of Europe, UNEP & European Centre for Nature Conservation (1996): *The Pan-European Biological and Landscape Diversity Strategy*. Strasbourg/Geneva/Tilburg
- IUCN (1995): Nemzeti Ökológiai Hálózat – *Javaslat a környezet- és természetbarát területhasználatra*. IUCN, Gland/Budapest
- OPSTAL, A.J.F.M. VAN, (2000): *The architecture of the Pan-European Ecological Network*. In: *Suggestions for Concept and Criteria*. Wageningen, NL. IKCN. Rapport IKC Natuurbeheer nr. 37.

**Kiadó:** Környezetvédelmi Minisztérium, Természetvédelmi Hivatal, 2002.

**Felelős kiadó:** Tardy János

**Témafelelős:** Demeter András és Érdiné Szekeres Rozália

**Írta és szerkesztette:** Érdiné Szekeres Rozália

**A szerkesztő munkatársa:** Koczka Krisztina

**Nyelvi lektor:** Simon László

**Tervezés, nyomdai kivitelezés:** Radex Communications Kft.

**Fényképek:**

Első borító: Kalotás Zsolt, Radisics Milán, Sulyok József

Belső borító: Kalotás Zsolt

Hátsó borító: Radisics Milán

Belív: Kalotás Zsolt: 1–4, 6,  
Radisics Milán: 5, 7, 9.

A Nemzeti Ökológiai Hálózattal kapcsolatos átfogó munkában közreműködtek Magyarország kilenc nemzeti park-igazgatóságának munkatársai.

**Térképek:**

Bíró Csaba, Boros Emil, Boldogh Sándor, Dudás György, Jakab Gusztáv, Mocskonyi Zsófia, Olajos Péter, Parragh Tibor, Petróczi Imre, Takács András Attila, Takács Gábor, Zsembery Zita

ISBN: 963 00 8830 4

ISSN: 1587-8856



## TOVÁBBI INFORMÁCIÓ KÉRHETŐ:

**Környezetvédelmi Minisztérium,  
Természetvédelmi Hivatal**  
1121 Budapest, Költő u. 21  
Telefon: 395-2605, fax: 395-7458

### Nemzeti Park Igazgatóságok:

**Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság**  
3758 Jósvafő, Tengerszem oldal 1.  
Telefon: (48) 350-006  
Fax: (48) 325-9509

**Bükki Nemzeti Park Igazgatóság**  
3304 Eger, Sánc u. 6.  
Telefon: ig.: (36) 422-700, kp.: (36) 411-581  
Fax: (36) 412-791

**Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság**  
8200 Veszprém, Vár u. 31.  
Telefon: (88) 577-730  
Fax: (88) 577-731

**Duna-Ipoly Nemzeti Park Igazgatóság**  
1021 Budapest, Hűvösvölgyi út 52.  
Levél: 1525 Bp. Pf.86.  
Telefon: 200-4105, Fax: 200-1168

**Duna-Dráva Nemzeti Park Igazgatóság**  
7625 Pécs, Tettey tér 9.  
Telefon: (72) 517-200  
Fax: (72) 517-229

**Fertő-Hanság Nemzeti Park Igazgatóság**  
9435 Sarród, Kócsagvár, Pf. 4.  
Telefon: (99) 371-589, (99) 370-926  
Fax: (99) 371-590

**Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóság**  
4024 Debrecen, Sumen u. 2.  
Telefon: (52) 529-920, Fax: (52) 410-645

**Kiskunsági Nemzeti Park Igazgatóság**  
6001 Kecskemét, Liszt Ferenc u. 19.  
Telefon: (76) 482-611  
Fax: (76) 481-074

**Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság**  
5540 Szarvas, Anna-liget, Pf.72.  
Telefon: (66) 313-855, (66) 312-459  
Fax: (66) 311-658



Kiadja a Környezetvédelmi Minisztérium Természetvédelmi Hivatala, 2002.



KöM